

TÜRK NİNNİLERİNDE ÇOCUK TASVİRİ

Necla Gül ERCAN*

Öz

Sözlü kültür ürünü olan ve anonim halk şiiri içerisinde yer alan ninnilerin halk kültürünü oluşturan öğelerden biri olduğu söylenebilir. Ninniler genellikle anneler tarafından söylenen ezgili sözlerden oluşur. Ninnileri annelerle birlikte onun çevresinde bulunan yakınları da dile getirir. Dolayısıyla anne ve yakınlarının çocuğun ağlamasını susturmak, onu sakinleştirmek için başvurduğu yöntemlerden biri olan ninniler, genellikle doğaçlama olarak söylenir. Bununla birlikte annenin söylediği ninnilerin başında, ortasında ya da sonunda hitap veya nida gibi kalıplaşmış sözleri yer alır. Bu şekilde anne dile getirdiği ninnilerle hem çocuğunu avutur hem de ifade edemediği duygu ve düşüncelerini anlatmış olur.

Halk şiiri bünyesinde birçok konuyu içine alan ninni örnekleriyle karşılaşmak mümkündür. Bunlardan bazıları övgü -yergi, sevinç -acı, dert, şikâyet -teessür, dilek -temenni, öğüt, giyim -kuşam, ayrılık -gurbet, din -kutsallık, sevgi -ilgi, tehdit -korkutma, akraba, kan davası, kin, düşmanlık, vaat ve hayvanlar gibi konulardır. Hemen her konuda söylenen ninnilerde ortaya çıktığı toplumun birçok özelliğine de rastlanır. Böylece anne tarafından söylenen ninnileri dinleyen çocuk, yaşadığı toplumun kültürel değerleri hakkında da bilgi sahibi olur. Bu doğrultuda annenin dilinde önemli bir konuma sahip olan ninnilerin çocuk gelişimine de katkı sağladığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla çocuğun anne karnındayken dinlemeye başladığı ninniler onun dilsel, zihinsel ve duyuşsal gelişimine de katkı sağlar.

Hem çocuğun gelişimine katkı sağlayan hem de annenin gizli kalmış duygu ve düşüncelerini ortaya koyduğu ninnilerde çocuk önemli bir varlık olarak yer alır. Bu bağlamda anne, ninni söylerken yer yer çocuğunu tanıtmak için onun bazı özelliklerine değinir. Sıralanan bu özellikler çocuğun fiziksel ve karakter özelliklerini içeren tasvirî ifadelerdir. Bu tasvirî ifadeler, kız ve erkek çocuklarının tanıtımında da farklılık gösterir. Ayrıca anne çocuğunu tasvir ederken doğada bulunan varlıkların niteliklerinden de faydalanır. Bununla birlikte anne çocuğunu başka kişilerin çocuklarıyla da karşılaştırır. Bu tür ninnilerde kendi çocuğunu överken karşılaştırdığı çocuğu da yerer. Bu çalışmada annenin ninni söylerken çocuğuyla ilgili kullandığı tasvirî ifadeler tespit edilip bunlar örneklerle aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: anne, çocuk, tasvir, gelişim, ninni.

* Dr., neclaguleran@hotmail.com. ORCID: 0000 0003 4781 3810.

CHILDREN'S DESCRIPTION IN TURKISH LULLABIES

Abstract

It can be said that lullabies, which are products of oral culture and included in anonymous folk poetry, are one of the elements that make up folk culture. Lullabies usually consist of melodious words sung by mothers. Lullabies are sung by mothers and their relatives around them. Therefore, lullabies, which are one of the methods used by the mother and their relatives to silence the child's crying and calm him down, are usually sung improvised. However, the lullabies sung by the mother include formulaic words such as addresses or exclamations at the beginning, middle or end. In this way, the mother both consoles her child with the lullabies she sings and expresses her feelings and thoughts that she cannot express.

It is possible to encounter examples of lullabies that cover many subjects within folk poetry. Some of these are praise -criticism, joy -pain, trouble, complaint -sorrow, wish -wish, advice, clothing -outfit, separation -homesickness, religion -holiness, love -care, threat -intimidation, relative, blood feud, grudge, hostility, promises and animals. Many characteristics of the society in which they emerged can be seen in the lullabies sung on almost every subject. Thus, the child who listens to the lullabies sung by the mother also acquires information about the cultural values of the society he lives in. In this regard, it is possible to say that lullabies, which have an important place in the mother's language, also contribute to child development. Therefore, the lullabies that the child starts listening to while in the womb also contribute to his/her linguistic, mental and sensory development. The child is an important being in lullabies, which both contribute to the child's development and reveal the mother's hidden feelings and thoughts. In this context, while singing a lullaby, the mother sometimes touches on some of the characteristics of her child to introduce him to her. These listed features are descriptive elements that include the physical and character characteristics of the child. These descriptive expressions also differ in the presentation of boys and girls. In addition, the mother also makes use of the qualities of beings found in nature when describing her child. However, the mother also compares her child with other people's children. In such lullabies, while praising his own child, he also criticizes the child he compares himself with.

In this study, the descriptive expressions used by the mother about her child while singing a lullaby were identified and these were conveyed with examples.

Keywords: mother, child, description, development, lullaby.

Giriş:

Ninniler kültürel hayat içerisinde önemli konuma sahip ürünlerdir. Anadolu’da ve çeşitli Türk boylarında ninni kelimesi yaygın olarak kullanılır. Birçok milletin dilinde ninni kelimesinin kullanımı farklılık gösterir. Örneğin; nana, nani, nanni ve nina gibi kullanımlar yaygındır. Ninni kelimesi, Türk kültürü hakkında geniş bilgilerin yer aldığı Kaşgarlı Mahmut’un Divanü Lügati’t -Türk adlı eserinde “balu balu” olarak geçer. Bu kelime “Kadınlar beşikte çocukları uyutmak için söylerler.” anlamına gelir (Kaya, 2014: 407). Bu doğrultuda ninniler, anne ile çocuk arasındaki iletişimi güçlendiren ürünlerdir. Bu bağlamda ninnilerin, annenin yarattığı ürünler olduğu söylenebilir. Genellikle anneler tarafından söylenip onların duygu ve düşüncelerini yansıtan ninnileri Amil Çelebioğlu şu şekilde tanımlar:

“En az iki -üç aylıktan üç -dört yaşına kadar annenin çocuğuna onu kucağında ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve o andaki halet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mâni türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir.” (1995: 9).

Bu tanımdan hareketle annenin o anki ruh hâlini, duygu durumunu, çocuğunu övmesini ya da hayata serzenişini ninniler aracılığıyla dile getirdiğini söylemek mümkündür.

Ninniler dar hacimli manzum metinlerdir. Genellikle yedi, sekiz ve on birli hece ölçüsüyle söylenirler. Ağıt ve türkü gibi ezgi ile söylenen türleri de barındırır. Anneler, ninni söylerken kalıplaşmış şiir örneklerinden faydalanır ya da doğaçlama bir şekilde ninni söyler (Oğuz, vd. 2016: 251-252). Anne ninninin başında, arasında ya da sonunda “eee, eee..., e yavruma e, dandini dandini dasdana, ninni yavrum ninni, ninni ninni ninni” (Kaya, 2014: 412) gibi çeşitli kalıplaşmış ifadeler kullanır. Bu şekilde anne çocuğuyla iletişime geçerek onu sakinleştirir. Ninniler bazen farklı kişiler tarafından da dile getirilir. Bu kişiler, genellikle ailenin yakın çevresindeki akrabaları arasında yer alır.

Anne ninniye söylerken duygu ve düşüncelerini ifade etmekten çekinmez. Bu bağlamda ait olduğu topluma dair birçok izi ninniler vesilesiyle aktarır. Bu nedenle özellikle bebek, anne, aile ve toplumla ilgili kavramlar başta olmak üzere topluma ait birçok kültürel değer ve söz varlığı unsuru ninnilerde çeşitli şekillerde yer alır (Uğurlu, 2012: 53). Aynı zamanda ninnilerde eski zamana ait çeşitli inanışlar, çocuklara karşı duyulan sevginin büyüklüğü, eğitimleri, idealleri, dinî ve sosyal hayata dair izler de bulunur (Ungan, 2009: 3). Bu şekilde anne tarafından söylenen ninniye dinleyen çocuk, yaşadığı toplumun sosyo-kültürel yapısıyla ilgili birçok unsuru öğrenir. Diğer taraftan anne, çocuğunun gelecekteki konumu hakkında da iyi dileklerde bulunur. Böylece ninnilerle büyütülen çocuk, küçük yaşta ulusal kültürüyle ilgili birçok konunun muhatabı olur.

Çocuğun küçük yaşta edindiği kazanımların başında dil öğretimi gelir. Çünkü genellikle anne tarafından aktarılan ninnilerde kullanılan dil sade ve akıcıdır. Dolayısıyla ninnilerde Türkçenin temel kuralları ve söz dağarcığı ile ilgili bilgilerle karşılaşılır. Bu doğrultuda ninnilerde fiiller, sıfatlar, hitaplar, seslenmeler, ikilemeler, zıt anlamlı kelimeler, deyimler, alkış -kargışlar, tekerlemeler, renk ve çeşitli organ adları, Türk sayı sistemi, somut ya da soyut kavramlarla ilgili bilgiler yer alır (Çıplak Coşkun, 2013: 505-506).

Genel olarak ninnilerde annenin çocuğuna beslediği sevgi ve ilginin hâkim olduğu söylenebilir. Bunlar dışında anne çocuğunun birçok özelliğini ninnilerde sıralar. Onu çeşitli varlık ve nesnelere benzeterek tasvir eder. Anne çeşitli çiçek adları, renkler, hayvanlar ve doğaya ait öğelerin niteliklerini kullanarak çocuğunu tanıtır.

Bu çalışmada annenin çocuğuyla ilgili yaptığı tasvirî ifadeler ninni örnekleriyle¹ birlikte verilmiştir. Ninnilerde bulunan çocuk tasviriyile ilgili hususlar şu başlıklar altında sınıflandırılacaktır:

1-Benzetme yoluyla yapılan çocuk tasvirleri

a. Kız çocuğu tasvirleri

b. Erkek çocuğu tasvirleri

- c. Cinsiyet bildirmeyen çocuk tasvirleri
 2- Doğa unsurlarına dayalı çocuk tasvirleri
 3- Karşılaştırma yoluyla yapılan çocuk tasvirleri

1-Benzetme yoluyla yapılan çocuk tasvirleri

Anne ninni söylerken çocuğunu tanıttak ifadelere yer verir. Bunu yaparken çeşitli benzetme ve betimlemelere başvurur. Bu benzetmeler anne tarafından irticalen söylendiği için bunu belli bir amaca bağlamaktansa gözünde biricik olan evladına bütün güzel benzetme ve nitelikleri yakıştırdığını söylemek mümkündür.

Çocuğunu uyutma çabasında olan annenin muhatabı sadece çocuğu olduğu için ninni söylerken yaptığı benzetmeler de yalnızca çocuğuyla ilgilidir. Bu noktada dikkati çeken husus annenin kullandığı tasvirî ögelerde çocuğun cinsiyetini göz önünde bulundurarak ninni sürdürmesidir.

Ninnilerde yer alan benzetmeler, annenin çocuğuna olan sevgisinin bir göstergesidir. Dolayısıyla çocuğa duyulan sevgi, kız ve erkek çocuğu için benzer sıfatlarla ifade edilir. Annenin kullandığı benzetmeler onun somut dünyasına aittir (Çek Cansız, 2010: 162).

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda bu kısımda kız ve erkek çocuklarının tasvirine yönelik ninni örnekleri² şöyledir:

a. Kız çocuğu tasvirleri

Anne, öncelikle kız çocuğunu tanıtırken onun fizikî özellikleri hakkında bilgi verir. Kız çocuğunu tasvir ederken onun narinliği, nahifliği, yüz hatları ve vücudunun güzelliğiyle ilgili çeşitli benzetme ve sıfatlar kullanır. Ayrıca çocuğun bazı karakteristik özelliklerine de değinir.

Anne tarafından dünyaya gelen çocuk çevresindeki akraba toplulukları içerisinde yer alan dayı, hala, teyze ve amca gibi aile üyelerinden birine de benzetilir. Böylece çocuğun fizikî ve karakter özelliklerini benzetildiği kişiden aldığıyla ilgili de ninni örnekleri bulunur.

Aşağıdaki ninnilerde annenin çeşitli benzetme unsurları kullanarak kız çocuğunu tasvir ettiği örnekleri görmek mümkündür:

Nennen diyip yatırdığım

Kırmızı güle batırdığım

Yalabık sîmalı kızım

Nennen yavrum nen nen (Çelebioğlu, 1995: 183).

Örnekte görüldüğü üzere anne kızının güzelliğini üçüncü dizede “yalabık” sözcüğüyle tasvir eder. Bu sözcük “Türkçe Sözlük” ve “Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü”nde “parlak, güzel, yakışıklı ve sevimli” (Türkçe Sözlük, 2019: 2510; Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü, 1979) anlamlarına gelir. Anne söylediği ninnide kızının yüzünün parlaklığı ve güzelliğinden bahseder.

Benim kızım **nar tanesi**,

Anasının bir tanesi,

Uykusunun bir çaresi!

Ninni kızım ninni kızım! (Çelebioğlu, 1995: 196).

Bu örnek incelendiğinde anne, ilk dizede kızını mitolojik bir anlamı da olan meyveye benzetir. Nar bereketin, bolluğun ve güzelliğin (Şenocak, 2016: 229) sembolüdür. Anne, kızının “nar tanesi” gibi güzel olduğuna değinir.

Kızım kızım **ak** kızım,
Çık kapıdan bak kızım,
O beyaz tombul ele,

Elvan kına yak kızım! (Çelebioğlu, 1995: 232-233).

Bu örnekte ise anne kızının güzelliğine birinci ve üçüncü dizelerde değinir. Kızının güzelliğini “ak” renk sözcüğüyle ifade eder. Annenin ninnide betimlediği durum kızının yüzünün beyazlığıdır. Bununla birlikte kızının uzuvlarından olan ellerini beyaz ve tombul olarak tasvir eder. Böylece anne, kızının fizikî özelliklerini sıralamış olur.

Kızım kızım nen eder,
Samur saç gel gel eder,
Kızım çıkmış pencereden,
Babasına el eder! (Çelebioğlu, 1995: 233).

Bu ninninin ikinci dizesinde anne kızının saçlarının yumuşaklığını vurgular. Türkçe Sözlük’te “Samur” kelimesinin anlamı “Kuzey Avrupa’da yaşayan, çok yumuşak ve ince tüyleri olan, postu için avlanan küçük hayvan.” (Türkçe Sözlük, 2019: 2024) olarak geçer. Anne de ninnide kızının saçları ve bu hayvanın tüyelerinin yumuşaklığı arasında bağlantı kurar. Dolayısıyla kızının saçlarını bu hayvanın rengi ve tüyünün yumuşaklığıyla özdeşleştirir. Aslında kızının saçlarının kumral ve gürlüğü vurgular.

Kızımın alını **bayram ayıdır**,
Kaşları **Hacılar yayıdır**,
Gözleri **paşa çırası**,
Yanağı **Yaşaman elması**,
Burnu **Kâbe hurması**,
Ağzı **lavanta kutusu**,
Kolları **bumbar dolması**,
Parmakları **yaprak sarması**
Tırnakları **sedef düğmesi!** (Çelebioğlu, 1995: 261).

Yukarıdaki örnekte ise anne ninninin her dizesinde kızının dış güzelliğinden bahseder. Çocuğunun uzuvlarını çeşitli nesnelere kullanarak tanıtır. Divan şiirinde sevgili de çeşitli mazmunlar kullanılarak tasvir edilir. Ancak ninnilerde bu durum anne tarafından çocuklara atfedilir. Örnekte görüldüğü üzere anne, ninninin birinci dizesinde kızının alnını “bayram ayı” (bayram hilâli) şeklinde ifade eder. “Bayram ayı” kelimesinin sözlük anlamı şevvaldir. Bu ay hicrî yılının onuncu ayıdır (Yaşaroğlu, 2010: 34). Bundan dolayı anne kızının alnını “bayram ayı”na benzetir. Yani bu ayda hilâlin görülmesi ve parlayan bir dolunay olması durumunu (Çelebioğlu, 1991: 188) kızıyla ilişkilendirir. İkinci ve üçüncü dizelerde anne, kızının gözlerini ışıl ışıl olarak tasvir ederken onunla iş birliği içinde olan kaşlarını ise “Hacılar yayı”na benzetir. Yani kaşlar ile savaş aleti olan “yay” arasında ilgi kurulur. Dördüncü ve beşinci dizelerde annenin, kızının uzuvlarını belirttiği nesnenin renk ve şeklini esas alarak betimleme yaptığı görülür. Başka bir deyişle anne, elmanın rengi ile kızının yanağını özdeşleştirir. Sonraki dizede kızının burnunu “Kâbe hurması” biçiminde betimler. “Kâbe hurması” diğer hurma çeşitlerine göre daha minik yani küçüktür. Anne, kızının burnunu küçük olarak niteler. Altıncı dizede anne, çocuğunun ağzını “lavanta kutusu”na benzetir. Kızı konuştuğu zaman ağzından lavanta çiçeğinin kokusunun yayıldığını varsayar. Yedi ve sekizinci dizelerde anne, kızının kolunu “bumbar dolması” parmaklarını ise “yaprak sarması” olarak betimler. Anne, bu nesnelere şekilden hareketle kızının kolu ve parmaklarına incelik ve narinlik atfeder. Dokuzuncu dizede ise anne kızının tırnaklarını “sedef düğmesi”ne benzetir. “Sedef düğmesi” parlak bir nesnedir. Ninnide anne, kızının tırnaklarının parlaklığından bahseder.

b. Erkek çocuğu tasvirleri

Anne, erkek çocuğunu tasvir ederken onun fiziksel özelliklerinin yanı sıra gücü ve toplumdaki konumuna göre sıfat ve benzetmelere başvurur. Bu benzetme ve betimlemeler yapılırken anne, çocuğunun güzelliğini ve övgüye layık gördüğü özelliklerini sıralayarak ninnisini söyler.

Aşağıda verilen ninni örneklerinde genellikle anne, oğlunun fiziksel görünümüne vurgu yapar:

Oğlum oğlum bir kişi,

Oğlum **şeker irisi**,

Kim oğluma lâf dese,

Gözüne tuzun irisi! (Çelebioğlu, 1995: 115).

Örnekte görüldüğü üzere anne, ikinci dizede oğlunu iri şeker tanesine benzetir. Yani fizikî olarak iriliğine vurgu yapar.

Ala kilim ortası

Oğlum yürür yaz ortası,

Yavruların **en körpesi**,

Uyusun da büyüsün ninni! (Çelebioğlu, 1995: 194).

Bu ninninin üçüncü dizesinde anne, oğlunun sabi olduğunu vurgular.

Ağzı da **şeker halkası**,

Burnu **Medine hurması**,

Yanakları **misket elması**,

Gözleri **nergis çiçeği**,

Kaşları **kudret kalemi**,

Alnı da **orta sinisi**,

Benim de bebeğim salıncak beyi! (Çelebioğlu, 1995: 241).

Örnekte görüldüğü üzere anne, erkek çocuğunun dış güzelliğini tasvir eder. Birinci dizede çocuğun ağızını “şeker halkası”na benzetmesi onun tatlı dilli bir çocuk olduğuna işarettir. İkinci dizede anne, çocuğun burnunu “Medine hurması”na benzetir. “Medine hurması” iri ve büyük bir şekle sahiptir. Anne, oğlunun burnunun büyük ve iriliğini niteler. Üçüncü dizede çocuğun yanakları “misket elması” şeklinde betimlenir. Bu elma açık kırmızı renklidir. Anne, oğlunun yanaklarının bu elmaya benzetir. Dördüncü dizede çocuğun gözleri “nergis çiçeği” şeklinde tasvir edilir. Nergis çiçeği güzelliğin sembolüdür. Burada anne, oğlunun gözlerinin güzelliğinden bahseder. Beşinci dizede anne, oğlunun kaşlarını “kudret kalemi”ne benzetir. “Kudret kalemi” dinî bir ifadedir. Yani anne oğlunun kaşlarını kudret kalemiyle çizilmiş tasvire benzetir. Bu kaşlara Allah’ın kudretiyle şekil verildiğine atıf yapılır. Altıncı dizede ise anne, oğlunun alnını yemek yenen büyük ve geniş tepsiye benzetir.

Annenin söylediği ninnilerin genelinde çocuğun uzuvlarından biri olan kaşlarını çeşitli nesnelere nitelediği görülür. Örneğin,

Derelerin çakıl taşları,

Yavrumun **kalem kaşları**,

Oğlum büyüyüp okuyacak,

Olacak Cumhurbaşkanı!

Nen, nen, nen, nen! (Çelebioğlu, 1995: 168).

Oğlum Cemâl'dir yavrum,

Kaşın kemandır yavrum,

Amcan kızını vermiyor,

Hâlin yamandır yavrum (Çelebioğlu, 1995: 265).

Yukarıdaki bu iki ninninin ikinci dizelerinde anne oğlunun kaşlarının ince ve güzel olduğunu vurgular. Örneklerde de görüldüğü üzere anne aynı anlamı taşıyan ifadeleri çeşitli şekillerde kullanarak çocuğunu tasvir eder.

c. Cinsiyet bildirmeyen çocuk tasvirleri

Bazı ninnilerde anne ninniye dile getirirken çocuğunun cinsiyeti hakkında bilgilere yer vermez. Bu ninnilerde de yine çocuğun hem fizikî hem de karakter özellikleriyle ilgili benzetme ve sıfatlar dikkati çeker. Bununla ilgili örnekler şöyle sıralanabilir:

Kaşı **hilâl** yüzü **kamer** ninni,

Belinde sırmalı kemer ninni,

Yetiş yâ Hazret-i Ömer ninni,

O da sana himmet etsin ninni! (Çelebioğlu, 1995: 73).

Bu ninninin birinci dizesinde anne çocuğunun fizikî özelliklerine değinir. Anne çocuğunun kaş ve yüzünü “ay”a benzetir.

Ağzı burnu **findık tânesi**,

Kırıp yiyesim gelir!

Gözleri **üzüm tânesi**,

Alıp yiyesim gelir!

Suratı **hırtız elması**,

Kesip yiyesim gelir! (Çelebioğlu, 1995: 241).

Ninninin birinci, üçüncü ve beşinci dizelerinde anne, çocuğunun uzuvlarını çeşitli unsurlara benzetir. Çocuğun ağız ve burnu “findık tanesi” şeklinde tasvir edilir. Bu iki uzuv da küçüklük yönünden findığa benzetilir. Ayrıca anne gözlerini siyah renkli ve genellikle yuvarlak olan “üzüm tanesi”ne, suratını ise “hırtız elması”na benzetir. Yanak da kırmızılık bakımından “hırtız elması”na benzetilir.

Kara kaşlı, zeytin gözlü,

Beyaz yüzlü, doğru sözlü,

İpek saçlı, tunç bilekli

Temiz yürekli olası kuzum ninni (Çelebioğlu, 1995: 107)

Verilen ninni örneğinde ise anne çocuğun hem fizikî hem de karakter özellikleriyle ilgili bilgiler verir. Birinci dizede çocuğun kaşlarını “kara kaş”lı olarak gözlerini ise “zeytin gözlü” yani yeşil ya da siyah gözlü olarak tasvir eder. İkinci dizede yüzün parlaklığı ve çocuğunun karakter bakımından güvenilir olmasına değinilir. Üçüncü dizede ise çocuğun saçlarının yumuşaklığı ve kollarının gücünden bahsedilir.

Anne, cinsiyetin belirtilmediği ninnilerde çocuğun fizikî ve karakteristik özelliklerini onun çevresinde bulunan baba, hala, teyze ve amcasından aldığı dile getiren örnekler de söyler. Söz konusu özellikleri taşıyan ninni örnekleri şu şekildedir:

Anasına benzerse,
Kalaylı teştin kaymağıdır,
Babasına benzerse,
Altın saat kol bağıdır,
Halasına benzerse,
Keküle gülün yaprağıdır,
Dayısına benzerse,
Sırmalı kılıç yanbağıdır,
Teyzesine benzerse,
Küllü ağı bardağıdır,
Nenesine benzerse,
Kokmuş tuluk bacağıdır,
Emisine benzerse,
Şoş yolun toprağıdır (Çelebioğlu, 1995: 275).

Dopdolu ağı bardağı babası,
Karadeniz köpüğü halası,
Sıçrayıp ata binişi dayısı,
Dah diye eşek sürüşü amcası,
Ak kola bilezik takışı teyzesi,
Eski çaput kundağı nenesi,
Kâmil kâmil bakışı,
Kibâr, kibâr yatışı anası! (Çelebioğlu, 1995: 277).

Aşağıdaki üç ninnide anne, çocuğunun uzuvlarını çeşitli nesne ve varlıklara benzetir. Burada dikkati çeken durum ise bazı ninnilerde çocuğun fizikî özelliklerinin dinî unsurlarla bağdaştırılmasıdır. Bu söylenenlerin ninnilere yansımaları ile ilgili bazı örnekler şunlardır:

Ağız **hakın helvası,**
Gözleri **Kâbe hurması,**
Alın cirit meydanı,
Yanakları elma yarısı,
Burnu **Zemzem pınarı,**
Çehresi ayın parçası,
Elleri elma tatlısı,
Dişleri inci tanesi! (Çelebioğlu, 1995: 241).

Gözleri çakır çakır,
Su dolu çini bakır,
Gözleri feylun bâdemi,
Kaşları **kudret kalemi**,
Alnı meydan aynası,
Kulakları **kudret kepeçesi**, ninni! (Çelebioğlu, 1995: 257).

Tok kapının halkası,
Ağzı şeker hokkası,
Burnu **Medine hurması**,
Yanakları Üsküf elması,
Gözleri **hüdâyi bâdemi**,
Kaşlar **Kudret kalemi**,
Alnı **Allah yazısı**,
Bu da anasının kuzusu! (Çelebioğlu, 1995: 267).

2- Doğa unsurlarına dayalı çocuk tasvirleri

Anne, irticalen söylediği ninnilerde yaşadığı toplumun doğasıyla iç içedir. Doğa unsurları halk şiirleri ürünlerinde oldukça fazla yer tutar. Bu ürünler arasında yer alan ninnilerde çocuklar doğaya ait olan varlıklara benzetilerek tasvir edilir. Anne ninni söylerken doğada bulunan canlı -cansız varlıklar ve hayvan adlarını çocuğuyla özdeşleştirir. Anne, çocuğunun gücünü aslan, koç vb. güzelliğini sümbül, gül vb. boyunun uzunluğunu kavak ağacına benzetir. Soyunun devamının sürmesini ise söğüt ağacıyla ilişkilendirir. Görüldüğü gibi çocukla doğaya ait unsurlar arasında ilgi kurulur.

Aşağıda örnekleri verilen ninnilerde anne, oğlunu aslan, koç ve kumruya benzetir:

Ninni (İbrahim) ninni,
Ne yatıyon kinli kinli?
Aslan oğlum o da gelmiş,
Ekmeğ yemiş ola kanlı! (Çelebioğlu, 1995: 93).

Altımızda yarım sofa,
Üstünde sürelim safa,
Benim **oğlum koç Mustafa**,
Mevlâ'm sana bir dil versin, ninni! (Çelebioğlu, 1995: 103).

Ninni diyeyim uyusun,
Benim arslanım da büyüsün,
Kumru yavrum yürüsün.
Ninni de yavrum ninni! (Çelebioğlu, 1995: 134).

Yukarıdaki üç ninnide çocuk çeşitli hayvanlara benzetilerek tasvir edilir. Bir ve üçüncü ninninin üçüncü dizelerinde çocuk aslan olarak nitelenir. Yani aslan güç, kuvvet, ihtişam, yiğitlik, cesaret ve otorite (Öztürk, 2019: 36) sembolleri yönüyle benzetme ögesi olarak kullanılmıştır. İkinci ninninin üçüncü dizesinde çocuk koç ile ilişkilendirilir. Koç, gücü simgelediği için çocukla özdeşleştirilmiştir. Üçüncü ninninin üçüncü dizesinde ise çocuk kumruya benzetilir. Burada anne, çocuğunu kumru gibi narin ve zarif olarak niteler.

Şu örnekte görüldüğü üzere bir ve ikinci dizelerde doğaya ait nesnelere ile çocuk arasında benzerlik ilgisi kurulmuştur:

Bahçelerde **sümbül** yavrum,

Gül dalında bülbül yavrum,

Hemen ağlayıp durma,

Anan yüzün güldür yavrum (Çelebioğlu, 1995: 117).

Aşağıda örnekleri verilen ninnilerde yine çocuk ve doğaya ait unsurlar arasında benzetmeler yapıldığı görülür. Bu örneklerde çocuğun söğüt ağacı gibi kök salması arzu edilir. Annenin çocuğunu kavak ağacına benzetmesi ise çocuğunun boyunun uzun olması arzusuyla ilgili bir benzetmedir:

Ulu çaylar ömrün olsun,

Selvi ağaç boyun olsun,

Allah sana ömür versin,

Uzak yerden dayın gelsin (Çelebioğlu, 1995: 112).

Uzun kavak boyun olsun,

Selvi söğüt dalın olsun,

Akan ırmak ömrün olsun,

Ninni yavrum ninni! (Çelebioğlu, 1995: 113).

Söğüt gibi dal yayasın,

Kavak gibi uzayasın,

Çimenlerde yürüyesin.

Ninni yavrum ninni (Çelebioğlu, 1995: 137).

Uzun kavak boyun olsun,

Salkım söğüt dalın olsun,

Benim uykum senin olsun,

Ninni yavrum sana ninni! (Çelebioğlu, 1995: 140).

3- Karşılaştırma yoluyla yapılan çocuk tasvirleri

Ninniye söyleyen anne, yaşadığı çevrenin etkisiyle çocuğunu başka annelerin çocukları ile karşılaştırır. Anne karşılaştırma yaparken kendi çocuğunu över, karşılaştırdığı çocuğu ise yerer. Bu durumla ilgili şu örnekler verilebilir:

Ellerin oğlu tozdan topraktan,
Bu bizim oğlan gülden yapraktan,
Ellerin oğlu eleğe benzer,
Bu bizim oğlan meleğe benzer!
Ninni oğluma ninni! (Çelebioğlu, 1995: 254-255).

Ellerin yavruları şundan bundan,
Benim yavrum altın şamdan! (Çelebioğlu, 1995: 255).

Ninni ninni nin boncuk,
Oğlancıktır oğlancık,
Ne inci ister ne boncuk,
Komşunun kızı kel kancık,
Hem inci ister hem boncuk, ninni! (Çelebioğlu, 1995: 264).

Mendil aldım kırkbeşe,
Yudum serdim güneşe,
Senin yavrun gül ise,
Benimki de menekşe! (Çelebioğlu, 1995: 206).

Sonuç

Çalışmada Türk sözlü kültürünün önemli unsurlardan biri olan ninnilerde çocuk tasvirinin anne tarafından ne şekilde yapıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anne tarafından söylenen ninnilerde çocuğun çeşitli nitelik ve benzetmelerle tasvir edildiği görülmüştür. Dolayısıyla annenin söylediği ninniler esas alınarak çalışmada çocuk tasviri üç ana başlık altında ele alınmıştır.

Buna göre anneler, ninniyi söylerken çocuğunun fizikî ve karakter özelliklerini benzetme yolu, doğa unsurlarına dayalı ya da karşılaştırma yoluyla tasvir eder. Çocuğunu çeşitli nesnelere, meyve adları ve renklerle ilişkilendirir. Bu şekilde anne, çocuğunu toplumdaki algılanış biçimine göre tanıtır. Çocuğunu benzetme yoluyla tasvir eden anne, kız ve erkek çocuğunun hem fizikî hem de karakter özelliklerine değinir. Örneğin, kız çocuğunu “alnı bayram ayı”, “kolları bumar dolması” ve “parmakları yaprak sarması” biçiminde tasvir eder. Erkek çocuğunu tanıtırken ise onun “şeker irisi” ya da “körpe” olduğuna değinir. Yine anne, kız çocuğunu doğada bulunan “gül, gonca, nergis” vb. çiçeklere; erkek çocuğunu ise gücü ve sevimliliği temsil etmesi bakımından “kuzu, aslan, koç” vb. hayvanlara benzetir. Ayrıca anne, kız veya erkek çocuğunu ayırmaksızın onu “nazlı kuzu, kara göz ve ela göz” gibi sıfatlarla da tasvir eder. Bu şekilde anne çocuğunun uzuvlarını çeşitli nesnelere ya da doğada bulunan unsurlara benzetir. Bu doğrultuda anne nesne, meyve adları ve renklerin özelliklerini çocuklarına atfeder. Aynı zamanda anne çocuğunu tasvir ederken dinî unsurlardan da faydalanır. Anne, kız veya erkek çocuğunun fizikî ve karakteristik özelliklerini akraba topluluğu içerisinde yer alan hala, teyze, amca ve dayı gibi aile üyelerinden aldığı dair ninnilerde söyler. Böylece kız veya erkek çocuğunun güzelliği ve karakteristik özellikleri annenin dilinde bu benzetmelerle karşılık bulur.

Sonuç itibarıyla bu çalışmada ninnilerde çocukların tasvirine dair benzetmeler ve karşılaştırmalar yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonnotlar:

1. Çalışmada yer alan ninni örnekleri Amil Çelebioğlu tarafından hazırlanmış olan *Türk Ninniler Hazinesi* adlı eserden alınmıştır.

2. Çelebioğlu tarafından yayımlanan eserde Türkiye’de birçok yöreden derlenmiş ninni örnekleri vardır. Çalışmada derlenen ninnilerde konunun sınırlarını aşmamak için bir örnek vermekle yetinilecektir.

Kaynaklar

- CANSIZ ÇEK, S. (2010). *Ninnilerde Kadın Anlatıcının Sesi*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇELEBİOĞLU, A. (1991). *Ay Maddesi*, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4. s. 186-191.
- ÇELEBİOĞLU, A. (1995). *Türk Ninniler Hazînesi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ÇIPLAK COŞKUN, N. (2013). “Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım”. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/4 Spring, p. 499- 513.
- KAYA, D. (2014). *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- OĞUZ, M. Ö. vd. (2016). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÖZTÜRK, Ş. (2019). Türk Kültüründe Aslan, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 2. S. 2, s. 18-39.
- ŞENOCAK, E. (2016). “Halk Anlatı ve İnanışlarında Mitolojik Bir Meyve: Nar”. *AVRASYA Uluslararası Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 8, s. 228-251.
- Türkçe Sözlük (2019), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü (1979), Ankara: Türk Dil Kurumu, C. 11. Erişim: 28.12.2023.
- UĞURLU, E. (2012). *Türk Dünyasında Ninni*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UNGAN, S. (2009). *İşlevsel Yönleriyle Ninniler*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- YAŞAROĞLU, M. K. (2010). *Şevval Maddesi*, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 39. s. 34.
-